

TUDI MOJ OČE SE JE UPRL

Pogovor s Hermannom Heideggrom o očetu*

Gospod dr. Heidegger, kakšen je najzgodnejši spomin na Vašega očeta?

221

Spominjam se, kako sva jaz in moj brat kot otroka očeta srečevala pri zajtrku, kosilu in večerji. Tako globoko je bil zaposlen s svojim delom, da so bile to edine priložnosti, da si ga videl. Gre za spomin na veselega in pristranskega moža. Čisto drugače od utečene podobe o filozofu.

O katerih temah ste govorili pri mizi?

V mladosti gotovo ne o filozofiji. Pri mizi je bil moj oče sogovornik kot vsi drugi člani družine. Zanimal se je za nogomet, smučanje in vse, kar sva

* S takrat 75-letnim Hermannom Heideggrom [roj. 1920], skrbnikom [Betreuer] Heideggrove *Skupne izdaje* (Gesamtausgabe), ki se je doslej komaj kdaj javno izrekel o svojem očetu, sta se pogovarjala **Antonio Gnoli** in **Franco Volpi**. Prvič je bil pogovor objavljen v italijanskem dnevniku *La Repubblica*. Nemška verzija pogovora, ki jo je Hermann Heidegger delno popravil in dopolnil, je bila prvič objavljena v časopisu *Badische Zeitung*.

Redakcija revije *Information Philosophie* je prosila **Huga Otta**, naj s pripombami (v našem prevodu jih označujemo s številkami) čisto na kratko komentira oziroma popravi tiste točke, ki z vidika Heideggrovega biografa niso čisto pravilne.

---

počela midva in najini prijatelji. Seveda pa sem kasneje, kot mlad mož, imel z njim tudi filozofske pogovore.

Kdaj natančno so potekali ti pogovori?

Pred vojno, ko sem začel obiskovati njegova predavanja in seminarje na univerzi. Kasneje, v vojni, sem bil na vzhodni fronti težko ranjen. Prišel sem v vojno bolnišnico Freiburg in v letih 1942 in 1943 obiskoval še nadaljnja predavanja in seminar mojega očeta.

Kako so Heideggra sprejemali študentje?

Temeljni občutek je bil, da razumeš vse, kar govori. Teme je obravnaval pedagoško zelo spretno. To je bilo dejansko zelo presenetljivo v primerjavi s težavnostjo, ki jo srečamo v njegovih spisih. Mislim da je bil sijajen učitelj.

Poročila nekaterih njegovih učencev, Löwitha, Gadamerja in Hanne Arendt, res dajejo vtis, da je imel veliko karizmo. Tu pa sva zelo radovedna: hodili ste na očetova filozofska predavanja, obenem pa sklenili, da so Vaši interesi zunaj filozofije in ubrali kariero zgodovinarja. Zakaj?

Na filozofskem področju je bilo težko konkurirati možu takega formata. Primerjava z očetom bi bila za naju ubijajoča.

Govorite v dvojini?

Mislim tudi na svojega brata, Jörga, ki je postal inženir.

In kako je reagiral Vaš oče?

Pustil nama je svobodo izbire. Zanimal se je za najin študij: kar se tiče mojega brata, za tehnične probleme in za moje probleme vojaka. Ni živel ločen v svojih filozofskih mislih, ampak je v svojo duhovno zgradbo vedno poskušal sprejeti svet. Na primer, pri svojih dolgih pogovorih s kmeti je dobil temeljne spodbude za svoje mišljenje.

Prej ste spregovorili o času vojne, ki se je končal s porazom Nemčije. Za Vašega očeta, obdolženega pomagaštva nacionalsocializmu, so se začela skrajno težka leta. Prišlo je do dramatičnih dogodkov, kot na primer poskusa, da bi konfiscirali očetovo knjižnico. Kaj od te boleče faze Vam je ostalo v spominu?

O tem času lahko povem prav malo. Po vojni sem bil več kot dve leti in pol v ruskem ujetništvu. Vem, da se je moj oče za več mesecev umaknil v [našo] kočo, ker so hišo v Freiburgu konfiscirale francoske okupacijske sile.

Heidegger je vedel, kar lahko vidimo iz njegove korespondence, da se Karl Jaspers ni takoj angažiral v njegovo dobro.

Ni me bilo tu, zato tega ne morem potrditi. Domnevam pa, da je bil razočaran nad izjemno negativno prvo sodbo, ki jo je Jaspers dal očiščevalni komisiji.

V tem mnenju Jaspers pravi, da je bil Heidegger skupaj s Carlom Schmittom in Ernstom Jüngerjem ena od vodilnih osebnosti režima. Kakšni so bili odnosi med njima in Vašim očetom?

Ernst Jünger v tem mnenju ni omenjen. S Carlom Schmittom je prišlo do kratkega razmerja v letu 1933, kasneje ne več. Z Jüngerjem je bilo drugače. Oče je zelo zgodaj prebral *Delavca* (Der Arbeiter), knjigo je med drugim obravnaval v privatnem seminarju. Obstaja pa še zapuščina, Heideggrovi zapiski o Jüngerju, ki bodo objavljeni v IV. razdelku *Skupne izdaje* (Gesamtausgabe).

*Za razliko od Vašega očeta je Jünger kasneje privabil nase manj besa. Hanna Arendt piše v *Obisku v Nemčiji* (Besuch in Deutschland), da so prve Jüngerjeve objave zagotovo naredile vtis na nacionalsocialistično inteligenco, da pa Jünger s svojo osebnostjo nikoli ni pripadal nacionalsocialističnemu režimu. Toda ali bi ga prišteli k tistim, ki so se uprli?*

Duhovno prav gotovo. Kajti če govorimo o nemškem uporu, moramo vedno

---

---

ločevati aktivni in zgolj duhovni odpor. In kot zgodovinar moram reči, da se je tudi moj oče brez dvoma duhovno uprl, ne pa aktivno, saj mu tega ni dopuščala struktura njegove osebnosti. Dovolj je prič iz tistega časa, ki potrjujejo, da je Heidegger na svojih predavanjih in seminarjih govoril dejansko nevarne stvari.¹

Ko pravite, da Vaš oče ni bil rojen za aktivni odpor, bi radi poudarili, da je bil pač mož misli. Ali pa gre za kak drug razlog?

Nikoli ni iskal javnosti, akcije. Veliki nastopi v javnosti so mu bili neprijetni.²

Kaj nama lahko poveste o slavnem rektorskem govoru?

Verjamem, da je v Nemčiji zelo malo tistih, ki so ga prebrali do konca. 1983. leta, petdeset let po tem, ko je Hitler prišel na oblast, je imel freiburški nadžupan na univerzi govor in je pri tem rekel: »Tu je imel Martin Heidegger svoj zloglasni rektorski govor, v katerem je poveličeval nacionalsocializem.« Takoj sem šel k njemu in rekel: »Gospod nadžupan, odgovorite mi iskreno, ste govor kdaj prebrali?« Zardel je; moral je priznati, da ga ne pozna.

Kljub temu pa so v biografiji Huga Otta citirani stavki, ki se nedvoumno zde kot poveličevanje nacionalsocializma.³

¹Ta trditev, strnjena v naslov, ustreza »legendi«, ki jo je Heidegger oznanjal od 1953. leta v pisnih bralcev v kontekstu publicističnega spopada po izidu (istega leta) *Uvoda v metafiziko* [Einführung in die Metaphysik] (predavanja poletnega semestra 1935). Po mojem gre za zasmečevanje tistih ljudi, ki so se dejansko uprli.

²Martin Heidegger je med svojim rektoratom v veliki meri mobiliziral javnost s svojimi nastopi: v Freiburgu, Heidelbergu, Tübingenu, Leipzigu in drugod. Zelo zanimivo bo, ko bo v *Skupni izdaji* izšel zvezek *Govori, nagovori* (Reden, Ansprachen), ki si ga je pridržal dr. Hermann Heidegger in ki že dolgo zamuja.

³1979. leta sem v prispevku k zvezku *Badenska zgodovina* (Badische Geschichte) zelo na kratko obravnaval Heideggrov rektorat in se pri tem opiral na sekundarno literaturo, izdaja iz 1933. leta mi ni bila dostopna.

S tem argumentom Hermann Heidegger zamegljuje, da sem po ponovni izdaji rektorskega

---

Hugo Ott je že 1979. leta iz rektorskega govora citiral domnevne stavke, ki jih v njem ni. Napačna in pristranska biografija Huga Otta* ne daje točne slike o takratnem času. Mimogrede, sem ena od redkih še živečih prič, ki so bile takrat zraven pri rektorskem govoru.

Toda bili ste zelo mladi.

Imel sem jih ravno trinajst in vsebine govora seveda nisem razumel. Takrat sem bil tabornik, kmalu sem postal navdušen mladinski vodja [Jungvolkführer], to je bilo 1934. leta. In od takrat dalje sem nekaj let imel diskusije s svojima staršema, ki sta pravila: »Fant, ni vse, kar vidiš, tako pozitivno.« Njima se moram zahvaliti, da sem 1937. leta zavrnil vstop v partijo.

Kakšna je Vaša sklepna sodba o celotnem dogodku?

Nedvomno je, da se je moj oče 1933. leta motil. Nekaj mesecev je tudi on verjel, da bi lahko s pomočjo nacionalsocialistov reformiral univerzo. Ni bil edini, ki se je varal. Celó Jaspers, ki ga je kasneje obsojal, se je strašansko motil. Malo jih ve, da je to, kar je napisal 1933. leta, skorajda identično s tem, kar je takrat pisal moj oče.⁴

Kar pravite o Jaspersu, naju preseneča.

govora 1983. leta, prav to poročilo kritično preveril, skupaj s Heideggrovim poročilom o svojem rektoratu, (Dva spisa v časopisu breisgauerškega zgodovinskega društva Schauinsland). Od Heideggrovih »dejev«⁵ potem ni ostalo prav veliko. Zame je bil to začetek nadaljnega študija Heideggra, ki se je končal s knjigo. Kako je dr. Hermann Heidegger ocenil mojo knjigo, mi je že dolgo znano. Knjiga ne more biti tako slaba, saj je pred kratkim, po prevodih v zahodnoevropske jezike, izšla v japonščini in bo kmalu prevedena v bolgarščino in portugalščino.

* 5. 9. 1996 je Hermann Heidegger ponovno kritiziral knjigo Huga Otta *Martin Heidegger – na poti k njegovi biografiji* (Martin Heidegger – Unterwegs zu seiner Autobiographie) v časopisu *Badische Zeitung*. Prvi izdaji očital 163 nedovoljenih natisov, 64 stvarnih napak, med njimi neoznačena izpuščanja pri citiranju, 21 manjkajočih navedkov virov, 49 neresničnih izjav in 22 zamolčanih dejstev *etc.* V : *Information Philosophie*, str. 115.

⁴ Karl Jaspers se je avgusta 1933 zahvalil Heideggru, da mu je poslal rektorski govor in izrekel pohvalo v spomin na predhodne pogovore o reformi univerze; zame na ravni vpljudnosti. Ne gre za resen dialog.

Obstaja pismo iz avgusta 1933, v katerem Jaspers sporoča svoje polno strinjanje z govorom, ki ga je imel moj oče. To pismo se začenja z besedami: »Dragi Heidegger, zahvaljujem se Vam za rektorski govor.«

Sploh nisva vedela, da to pismo obstaja. Je bilo kdaj objavljeno?

Da, izšlo je 1990. leta, v korespondenci. Poleg tega je Jaspers 1933. leta sestavil *Teze o vprašanju obnove visoke šole*, ki so jih po mojem vztrajanju objavili, na žalost v skorajda neznanem letniku avstrijskega društva Karla Jaspersa (1989. leta). Tu boste našli skorajda vse formulacije, ki jih grajajo pri Heideggru.

V času nacionalsocializma so nekatere od vodilnih osebnosti napadle Heideggra, na primer Rosenberg.⁵ Zakaj?

Ker so videli, da njegovo mišljenje nima nič z nacionalsocialističnimi načeli. Obdolžili so ga tudi, da je prijatelj Judov, ker je z Judi seveda imel prijateljske odnose.

226

Priznali boste, da je tema antisemitizma sporna. Eden od Heideggrovih učiteljev je bil tudi Edmund Husserl. Veliko se je govorilo o razdoru med njima, povzročilo ga je – tako se govori – dejstvo, da je bil Husserl Jud. Nekaj biografov govori o resentimentih Husserlove žene do Vašega očeta, ki ni šel na pogreb svojega učitelja, zato ker je bil Jud. Lahko k temu kaj rečete?⁶

Vse do začetka tridesetih let je bil odnos do družine Husserl zelo dober. Natančno se spominjam, da smo pogosto šli k njim in prenočili v njihovi

---

⁵ Rosenbergov urad je bil v hierarhiji nacionalsocialistične delavske partije (NSDAP) okarakteriziran kot »peskovnik« [Spielwiese]. Alfreda Roscnberga partija ni jemala resno.

⁶ Tu Hermann Heidegger ponavlja argumente Martina Heideggra iz pogovora v *Spieglu* iz leta 1966. Husserl je bil Heideggrov očetovski prijatelj, priskrbel mu je poziv v Marburg in uredil, da so ga pozvali v Freiburg za njegovega naslednika. Preberite si razočarana Husserlova pisma iz aprila, maja 1933 in spoznajte resnico.

---

hiši. Prelom med Husserlom in Heideggrom se je zgodil, potem ko je Husserl natančno prebral *Bit in čas* in opazil, da njegov najljubši učenec ni bil naslednik njegove fenomenologije, temveč filozof, ki je ubral popolnoma samostojno pot. To je Husserla zelo razočaralo. Ko se je Husserl umaknil iz svoje pedagoške dejavnosti, je imel v Berlinu predavanja, v katerem je močno kritiziral mojega očeta. Toda vse to nima nič z antisemitizmom.

*Spomnili smo Vas na pogreb ...?*⁷

Ne morem z absolutno gotovostjo trditi, kaj je moj oče mislil v trenutku Husserlove smrti. Vem le, da je bil takrat bolan. Isti zdravnik, ki je potrdil smrt, je prinesel novico o Husserlovi smrti v hišo,* v kateri je v postelji vročičen ležal moj oče.

Omenili ste Berlin. Pravijo, da je Vaš oče odklonil poziv v Berlin, čeprav je bila to pomembna priložnost. Zakaj je to storil?

To se je zgodilo leta 1930. Odklonitev poziva, čeprav so mu ponudili mnogo boljše plačo in stanovanje v potsdamski oranžeriji, je bila povezana s tem, da to ni bilo njegovo okolje, tam ne bi bil več isti. Oče je čutil, da spada v Schwarzwald, v nemški jugozahodni kot. Iz istega razloga pa tudi zaradi suma, da bi ga nacisti lahko nadzorovali, je 1933. leta odklonil ponudbo, naj poučuje v Münchnu.

Vaš oče je bil katolik, ki je, kot slišimo, konvertiral v protestantizem. Njegove spise pa lahko interpretiramo kot najvišjo obliko ateizma. Pa vendar se v njegovih zadnjih letih skorajda nujno vsiljuje problem boga. Tu je še znana izjava: « Le bog nas še lahko reši. »** Kakšen odnos je imel do religije?

⁷Špekulacije. Martin Heidegger od 1933. leta ni več šel v Husserlovo »judovsko« stanovanje (Lorettostraße 40). Učitelja, ki je usihal mesece in mesece (od jeseni 1937 v Schöneckstraße, ne daleč od Heideggrove hiše) ni obiskal – in bil je bolan ob Husserlovi žalni slovesnosti.

* V originalu Hermann Heidegger hišo imenuje »Rötenbuckhaus«. S tem verjetno misli ulico, v kateri hiša stoji, ali pa kako drugo značilnost hiše. Kaj bolj natančnega nismo ugotovili.

** »Nur ein Gott kan uns retten.«

Izhajal je iz katoliške družine, torej je bilo njegovo oblikovanje, njegova vzgoja katoliška. A kmalu je videl, da se ne more gibati enotno z dogmami Cerkve. To je bilo prepričanje, ki je zorelo v njegovem najbolj notranjem, ki pa ga na začetku ni mogel objaviti javno. Mlad mož kot on je lahko študiral le s [dank] podporo Cerkve. Šele ko je dobil svobodno docenturo, potem pa kot profesor v Marburgu, je Heidegger resnično rekel, kar je mislil.

Z gotovostjo pa lahko rečem, da ateist ni bil nikdar. Vsekakor je vedno verjel v eksistenco boga. Potem so napisali še, da je postal protestant. To ni res. Z Lutrom se je poglobljeno spopadel.

Vseeno se je pisalo o njegovem prestopu k protestantizmu.

Iz dejstva, da je bila moja mati evangeličanka, ki je nato izstopila iz Cerkve, in da sva bila otroka krščena evangeličansko, je nastala legenda, da je tudi Heidegger postal evangeličan. Toda ni bilo tako. Nikoli se ni oddaljil od svojega porekla. In ko je bil zelo star, je prosil, naj ga pokopljemo v Meßkirchu, po katoliškem obredu. Rekel mi je: »Tu sem bil rojen in tu napravijo tako, ko umro.«⁸

Njegovo filozofijo lahko razumemo kot veliko ateistično spekulacijo.

Njegova filozofija je kot točko navezave venomer imela transcendentni princip.

⁸ [Hier bin ich geboren, und hier macht man so, wenn man stirbt.] Še ena špekulacija. Je Heidegger res rekel »man« [naredijo/umro]? Moja informacija glede odločitve Martina Heideggerja, da ga bodo v Meßkirchu pokopali katoliško, se glasi drugače. Nečak-duhovnik, župnik Heinrich Heidegger, ki je opravljal pogrebni obred, se je za to obliko s svojim stricem zelo natančno domenil. Martin Heidegger se je pogovarjal tudi z Berhardom Weltejem.* Ali drži, da so bili pri teh »katoliških« pogovorih izključeni evangeličani, ne morem presoditi. Tako pravijo [Es geht die Sage um].

* Berhard Welte, 1906–1982, katoliški teolog, od 1952. leta profesor za filozofijo religije v Freiburgu. Z mišljenjem svojega časa se je spoprijemal s tradicionalnimi formami verovanja. Nekaj del: *Vom Wesen und Unwesen der Religion* (1952), *Nietzsches Atheismus und das Christentum* (1958), *Religionsphilosophie* (1978). Vir: BROCKHAUS ENZYKLOPÄDIE IN 24. BÄNDEN, 19., völlig bearbeitete Auflage, MANNHEIM, 1984–1994.

Ali verjamete, da je ta princip v zadnjih letih njegovega življenja postal bolj pereč?

Ne, ta pozornost je bila zmeraj prisotna. Od mladosti sem z očetom govoril o religioznih vprašanjih, o bogu in božanskem [das Göttliche].

Že prej Ste namignili na Heideggrovo poreklo, na dejstvo, da je, zato da je lahko študiral, moral v semenišče. Predstavljava si, da je bil nizkega porekla. Kdo so bili njegovi starši, torej Vaši stari starši?

Bili so res revni ljudje. Starega učeta se dejansko skoraj ne spominjam, umrl je, ko sem bil star štiri leta. O stari mami vem, da je bila zelo čustvena in velikodušna ženska, ki so jo otroci imeli zelo radi.

Na začetku smo govorili o pogovorih pri mizi in o tem, da se je Vaš oče zanimal za športne aktivnosti. To je manj poznan vidik njegovega življenja. Ali lahko o tem poveste še kaj več?

Kot mlad mož se je dosti ukvarjal s športom. Bil je dober športnik, v glavnem na orodjih, igral je nogomet, veslal, še zlasti pa smučal. Rad je gledal igre nacionalnega nogometnega moštva, jih ob pomembnih srečanjih spremljal pri sosedu po televiziji. Bil je velik občudovalec Beckenbauerja.

Prevedel* Aleš Košar

---

* Prev. iz revije Information Philosophie, 1997, str. 44–51, 115, Claudia Moser Verlag & Buchhandlung, Lorrach.